

Tây Nam bộ là vùng đất mới, gần 300 năm lưu dân người Việt vào đây khai hoang lập ấp. Đến vùng đất mới, những lưu dân này mang theo trong mình những ký ức về cố hương, cũng như tình cảm đối với tổ tiên gia tộc. Thờ cúng tổ tiên là một hình thức tín ngưỡng hết sức phổ biến trong cả nước. Tuy nhiên, đến vùng đất Tây Nam bộ, hình thức tín ngưỡng này mang những sắc thái riêng do ảnh hưởng từ thành phần dân cư, điều kiện tự nhiên và hoàn cảnh sống của người dân,... Nhiều địa phương trên mảnh đất miền Tây Nam bộ hình thành một hình thức đặc trưng trong tín ngưỡng thờ cúng tổ tiên, đó là tục Cúng Việc lễ.

Cúng Việc lễ (còn gọi là Cúng Vật lễ hay Cúng lễ). “Lễ” là lệ cũ, đã quen, thói riêng, đã thành thói, thành lệ. Cúng Việc lễ là nghi thức đã thành lễ thói, thành lệ của người Việt vùng Tây Nam bộ. Nó là một tín ngưỡng mang đậm dấu ấn thời khai hoang lập ấp của những lưu dân có gốc từ miền Bắc và miền Trung.

Không phải ở đâu của vùng Tây Nam bộ cũng có tổ chức cúng việc lễ, hình thức tín ngưỡng đặc trưng này chỉ diễn ra phổ biến ở một số địa phương của các tỉnh như Long An, Tiền Giang, Bến Tre, An Giang, Đồng Tháp,... Mỗi địa phương do có thành phần dân cư với lai lịch và thời gian Nam tiến khác nhau, cùng với điều kiện tự nhiên (những sản vật, thực phẩm từ thiên nhiên) khác nhau mà hình thức và vật cúng của các buổi Cúng Việc lễ khác nhau. Chúng phụ thuộc vào gia cảnh, gia quy của từng dòng họ. Và đây cũng là một trong những nét đặc sắc của tục Cúng Việc lễ ở từng địa phương khác nhau. Mỗi gia tộc có những quy ước riêng với nhau về một vài thứ lễ vật nào đó mà mọi người trong họ đều biết theo cách thức truyền khẩu. Những người trong họ có thể đi làm ăn xa, tản lạc khắp nơi, nhưng hễ đi đến đâu mà thấy cúng giỗ tổ bằng những lễ vật như quy ước mà mình đã được dặn dò lại thì đó được xem như là “tín vật” để nhìn

nhận bà con. Theo nhiều nhà nghiên cứu, những “tín vật” kiểu ấy cũng là một thứ gia phả sống. Những “tín vật” để cúng việc lễ kín đáo hơn khi người ta không tiện tiết lộ thân thế. Có thể kể ra một số lễ vật để cúng việc lễ mang tính chất là “tín vật” của một số gánh họ ở Đồng bằng sông Cửu Long như:

- Họ Đỗ, ấp Mỹ Thạnh, xã Mỹ Xương, Cao Lãnh cúng 05 con ốc;
- Họ Trần ở xã Tân Thạnh, Tân Bình, Cao Lãnh cúng 07 con ốc;
- Họ Huỳnh ở xã Mỹ Hội, Cao Lãnh cúng rần nướng mọi;
- Họ Phạm ở xã Mỹ Hội, Cao Lãnh cúng 03 con ốc, 03 con tôm, 03 con cua;
- Họ Nguyễn xã Trường Lạc, Hồng Ngự cúng miếng da trâu luộc và 06 con ốc;
- Họ Lê xã Vĩnh Thạnh, Lấp Vò cúng ba con cá rô nhỏ để nguyên với ba cục muối;
- Họ Nguyễn ở Châu Thành, Đồng Tháp cúng một trái bí đao cắt cuống theo kiểu riêng, luộc chín, bốn con cá lóc, bắp chuối làm gỏi; [Lê Ngọc Thúy, 2005; 79,80].

Từ những điều kiện nêu trên, chúng ta thấy được tục Cúng Việc lễ phổ biến là hình thức cúng giỗ tổ

của dòng họ và những dấu hiệu nhận biết người cùng dòng họ của những lưu dân xa xứ.

Cúng Việc lễ ngoài nội dung nhắc nhở công ơn của ông bà tổ tiên thời khai phá. Việc cúng còn chứa đựng nhiều nội dung cũng như mục đích khác như: (1) cúng giỗ hội (làm giỗ chung cho tất cả ông bà tổ tiên trong gia đình từ đời thứ tư trở về trước); (2) cúng Trời Đất (Thiên Hoàng, Địa Hoàng) và tất cả những vị thần liên quan đến đất (Thành hoàng Bổn cảnh, đất đai viên trạch, Tiền hiền khai khẩn, Hậu hiền khai cơ); (3) cúng tạ thổ (cúng vong linh những người khuất là chủ đất cũ); (4) cúng thí thực (cúng cô hồn và những vong linh vô chủ, không được thân nhân thờ cúng). [Trần Ngọc Thêm (cb), 2013: 746, 747]

Cúng Việc lễ là dịp cả gia tộc tụ tụ để ôn lại truyền thống dòng họ, nêu gương những bậc tiền nhân, nhắc nhở con cháu làm điều thiện, tránh điều ác, biểu dương tài năng của những ai làm rạng rỡ dòng họ và động viên sự đóng góp để giúp đỡ những người trong họ đang gặp khó khăn. Bên cạnh đó, còn nhằm cầu an cho dòng họ, khẩn bái ông bà, tổ tiên quá vãng phù hộ con cháu tránh được mọi điều rủi ro, dịch bệnh, tai ương. Ngoài ra, cúng để “tạ thổ cầu an”, tạ ơn Trời Đất, Thánh thần, tổ tiên vong linh người khuất mặt... được sự an lành, gia đình dòng họ được yên ổn làm ăn sinh sống.

Nghi thức cúng thiết thực của Cúng Việc lễ cũng mang đậm nét đặc trưng văn hóa của dân tộc trong mối quan hệ ứng xử giữa con người với thế giới tâm linh. Người ta cúng một mâm cơm để ngoài sân dành cho cô hồn, cho những vong linh xấu số “vô mồ lạc mả”, chết khi phiêu bạt, tha phương trên bước đường khẩn hoang, kiếm sống, không có con cháu thờ tự. Tinh thần nhân đạo, thân ái, thương người như thể thương thân của dân tộc ta được thể hiện rõ trong nghi thức tín ngưỡng dân gian này.

Thời gian thường trong tháng Giêng và sau Tết Nguyên Đán, hoặc những khi nông nhàn. Thời gian tổ chức buổi cúng cụ thể còn tùy thuộc vào lịch canh tác, hay lúc nông nhàn và hoàn cảnh kinh tế của từng dòng họ.

Buổi cúng thường diễn ra tại một khoảng không gian ngoài trời và là nơi linh thiêng nhất trong không gian sinh sống của gia tộc đó. Các lễ vật dâng cúng gồm các vật theo quy ước riêng của từng gia tộc (bắt buộc phải có) và những sản vật địa phương (mùa nào thức ấy) với nhiều loại khác nhau như trái cây, bánh mứt, chè, cháo, gà, vịt, cá,... Tuy nhiên, mỗi dịp buổi cúng vẫn tuân theo một hình thức phổ biến. Tất cả con cháu làm ăn, học hành ở nhiều nơi cũng tập hợp về để dự buổi cúng của dòng họ mình. Mỗi người tự mang về những thứ dùng làm đồ cúng, tùy thuộc vào khả năng của mình.

Điểm đặc biệt trong nghi thức Cúng Việc lễ là người cúng cố tái hiện lại cuộc sống nhọc nhằn, cơ cực của ông bà, tổ tiên thời xưa đi khẩn hoang ở Nam Bộ, như thức cúng chỉ dọn trên đệm bằng hoặc chiếu trải dưới đất ngoài sân. Dùng dừa thô, chén sành hoặc hái lá sen, lá môn làm đĩa, lấy gạo dừa, bẹ chuối làm chén, bẹ cộng tre làm đĩa, ... Thức cúng đều là những món ăn mộc mạc, đơn sơ, phản ánh hoàn cảnh sống thiếu thốn, như cá lóc nướng trui, cháo ám (cá để nguyên vẩy, không chặt bỏ kỳ, vi, đuôi); rau rắng luộc, mắm sống, cốm nổ rang, ... [Trần Ngọc Thêm (cb), 2013: 747]. Cách thức cúng như thế nhằm để con cháu đời sau hình dung phần nào cuộc dân thân phiêu bạt tìm đất sống gian nan của tiền thân, từ đó nhớ ơn tổ tiên và cố gắng sống cho xứng đáng với sự hy sinh ấy.

Tôi có dịp tham dự một buổi Cúng Việc lễ của một gia tộc (khoảng vài trăm nhân khẩu) ở xã Vĩnh Chánh, huyện Thoại Sơn, tỉnh An Giang. Thời gian tổ chức Cúng Việc lễ của gia tộc này là vào ngày mùng 6 tháng Giêng âm lịch hàng năm. Ở đây, tôi chứng kiến được

cách người dân chuẩn bị những lễ vật dâng cúng và diễn biến của buổi cúng. Những người phụ nữ thì chuẩn bị các loại thức cúng gồm nhiều loại mặn, ngọt khác nhau. Do vùng này sản vật khá phong phú nên lễ vật dâng cúng được chuẩn bị và bày biện rất nhiều. Những món ngọt gồm có trái cây (một số lại trái cây thường có mặt trong mâm ngũ quả ngày Tết của người dân vùng này như quýt, dưa hấu... được chia ra từng miếng nhỏ), bánh mứt (mứt bí, kẹo mè, kẹo đậu phộng, mứt khoai, bánh phồng nếp, bánh tét,...), chè trôi nước (xôi nước) và xôi làm từ nếp. Phong phú hơn nữa là những món mặn, gồm có: các món chế biến từ cá như cá lóc nướng trui hoặc hấp; gà, vịt nấu cháo; thịt kho trứng; canh khổ qua dồn thịt; đĩa ốc hấp, cua đồng luộc,... Thức uống gồm có rượu trắng, nước lã. Do có nhiều món được dâng cúng nên tôi khó có thể xác định đâu là món được quy ước riêng của gia tộc này. Những thứ thực phẩm này được bày biện trên những tấm đệm hoặc bạt được chuẩn bị sẵn ngoài sân, mỗi loại thức ăn được chuẩn bị nhiều phần. Một điều đặc biệt ở đây là người dân còn cúng cả tiền thật (tiền giấy có mệnh giá nhỏ như 500 đồng, 1.000 đồng, 2.000 đồng và 5.000 đồng). Tất cả được xếp nhỏ với nhiều hình thù khác nhau, tùy ý người xếp và để vào một cái đĩa to. Do gia tộc này có một nơi để thờ tự chung cho cả họ gọi là Am, trong Am thờ nhiều ngôi như "Thổ địa, đất đai", "Cửu Huyền Thất Tổ", "Tổ họ", ... Vì thế, trong Am này cũng được bày biện những thứ đồ cúng tương tự ngoài sân.

Bên cạnh đó, những người đàn ông thì chung sức làm bè chuối, bè chuối được làm khá đẹp và giống với tàu thật với kích thước dài khoảng 1m, rộng 0.6m, có trang trí cờ. Họ quan niệm rằng nếu bè chuối lớn và đẹp, thả đi xa thì nguyện vọng của họ sẽ dễ trở thành sự thật.

Lễ cúng diễn ra trong không khí trang nghiêm, đứng đầu buổi cúng

là những vị lớn tuổi, có uy tín trong dòng họ. Các vị đại diện người dân trong họ khấn vái những nguyện vọng của người trong dòng họ mình với những đối tượng đang được dâng cúng. Nghi thức cúng được diễn ra trong Am trước và ngoài sân sau, và tất cả mọi người cùng tham gia cúng. Những câu khấn vái với nội dung chủ yếu là "Hôm nay, nhằm ngày mùng 6 tháng giêng, năm... (theo từng năm với hệ can chi), dòng họ... (họ của gia tộc) chúng con tổ chức Cúng Việc lễ cho Thần hoàng Bốn cảnh, đất đai viên trạch, ông bà tổ tiên cùng các cô hồn lang bạt,... với những lễ vật... (kể tên các lễ vật) để cầu xin cho vùng đất này được mưa thuận gió hòa, người dân được no đủ, tai qua nạn khỏi, bệnh tật tiêu trừ, điều lành mang đến, điều dữ mang đi,... mời các vị về ăn và phù hộ cho chúng con".

Sau khi cúng xong, đến nghi thức thả bè chuối trôi sông, người dân chất những lễ vật dâng cúng mỗi thứ một món lên bè chuối, một số đàn ông có uy tín và thanh niên khỏe mạnh sẽ mang bè chuối lên tấp rán và chở ra khúc sông lớn (nơi giao nhau của các con nước) để thả, cùng với lời khấn vái "ông bà đi mạnh giỏi, xin đem đi những điều xui xẻo, bất hạnh và đem đến may mắn cũng như sức khỏe cho chúng con". Bè chuối trôi càng xa càng tốt.

Tục thả bè chuối trôi sông nhằm tái hiện lại quãng đường gian khổ ông cha ngày xưa đã vào đến miền Nam và tống tiễn ông bà, tổ tiên về quê hương cũ.

Sau khi thả bè chuối xong, người có uy tín cao trong dòng họ sẽ mang đĩa đựng tiền thật ném tung lên trời để cho mọi người cùng nhau tranh lấy. Mọi người háo hức chờ đợi thời khắc này. Với tục ném tiền này, họ quan niệm rằng nếu ai nhặt được nhiều tiền thì trong năm mới sẽ có nhiều tài lộc và may mắn.

Buổi cúng việc lễ của gia tộc này, ngoài những nội dung, mục đích nêu trên còn thể hiện một mục đích

khác là “ra mắt ông bà, đất đai... vào đầu năm”, cầu cho cả năm mọi người trong họ được sung túc, may mắn và nhiều sức khỏe.

Sau các nghi thức cúng vái, mọi người cùng nhau ăn bữa ăn cộng cảm. Mỗi người cố gắng ăn mỗi món một ít để thỉnh lộc về cho mình...

Ngày Cúng Việc lễ được xem là ngày thiêng liêng nhất trong năm của mỗi dòng họ, những người chung họ khắp nơi đều tề tụ tại - Đây là dịp để củng cố sự bền vững của tình thân gia tộc.

Cúng Việc lễ là sinh hoạt văn hóa của cộng đồng, thể hiện quan hệ cá nhân - gia đình - dòng họ - làng xóm rất rõ.

Cúng Việc lễ là một tín ngưỡng còn lưu lại trong quá trình Nam Tiến của người đi khai hoang, do nhiều nguyên nhân họ không còn khả năng gìn giữ hình thức đại gia đình trên con đường rời bỏ quê hương đi tìm đất mới. Nó dùng những “vật” ghi lại những việc riêng của tổ tiên, của từng dòng họ, truyền lại cho con cháu đời sau nhằm lưu giữ, bảo vệ tính huyết thống, gia tộc, mối quan hệ họ hàng.

N.M

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bùi Xuân Đính 2012: *Các tộc người ở Việt Nam*. - Tp. Hồ Chí Minh: Nxb Thời đại.
2. Trần Ngọc Thêm 2013: *Những vấn đề văn hóa học lý luận và ứng dụng*. - Tp. Hồ Chí Minh. Nxb Văn hóa - Văn nghệ.
3. Trần Ngọc Thêm (cb) 2013: *Văn hóa người Việt vùng Tây Nam Bộ*. - Tp. Hồ Chí Minh. Nxb Văn hóa - Văn nghệ.
4. Lê Ngọc Thúy, *Bài giảng Đặc điểm văn hóa đồng bằng sông Cửu Long*, Trường Đại học Cần Thơ, 2005.
5. Tục cúng việc lễ và cúng việc lễ ở Long An. Nguồn: <http://vannghe.longan.vn/modules.php?name=ews&op=viewst&sid=66>

Sinh động, mới mẻ, hấp dẫn... đó là những gì mà công nghệ thông tin, công nghệ kỹ thuật số... đã, đang và sẽ mang đến cho đời sống con người. Chúng ta có thể thấy được in-tơ-nét đã và đang chi phối hầu như tất cả mọi lĩnh vực, từ bác sĩ, kỹ sư, thầy giáo đến nhân viên văn phòng, in-tơ-nét đã hỗ trợ rất nhiều cho công việc của đại bộ phận các cá thể đó. Với in-tơ-nét, chúng ta có thể nắm bắt nhanh chóng, cập nhật sinh động nhiều thông tin trên hầu hết các lĩnh vực như y tế, văn hóa, giáo dục, âm nhạc... Từ đây, chúng ta có thể áp dụng những tri thức quý báu ấy vào cuộc sống, vào bài học trên lớp, vào việc nghiên cứu, vào bài thực hành... Mặt khác, in-tơ-nét cũng là phương tiện thông tin liên lạc tiện lợi, cụ thể là chỉ bằng một số tiền rất nhỏ chúng ta có thể trao đổi thông tin trực tiếp với bạn bè, người thân, nhìn rõ nhau (qua webcam)...bất kể là chúng ta đang ở xa nhau nửa vòng trái đất.

Tuy nhiên, không ít những thành quả của khoa học kỹ thuật đang bị lạm dụng, gây ra những hệ lụy không đáng có, đặc biệt là đối với đối tượng sử dụng in-tơ-nét là các bạn trẻ. Bên cạnh những bạn trẻ biết tận dụng tối đa những tính năng ưu việt của in-tơ-nét để phục vụ cho học tập và công việc thì số còn lại là những bạn trẻ chỉ sử dụng in-tơ-nét nhằm mục đích giải trí là chính. Đã xa rồi những trò chơi dân gian xưa: chọi gà, chọi dế, đánh trận giả... Tất cả dường như bị lãng quên, nó đã lùi vào cổ tích. Thay vào đó là những trò chơi tiêu

hiển mới lạ, hấp dẫn. Đến với những “quán nét”, một cảnh tượng không thể nào khác được là những gương mặt trẻ tuổi đang căng thẳng, hồi hộp với bao trò “game”. Có những bạn ngồi lì trước máy quên cả ăn uống, ngủ nghỉ, hướng chỉ là việc học ! Lại có những bậc phụ huynh không thấy con trở về nhà đã tốn bao công sức “truy lùng” rồi bất ngờ phát hiện cậu ấm “mai danh ẩn tích” ở một “quán nét” và đang hào hứng với những “công việc” hết sức thú vị trên in-tơ-nét

Tuy chỉ mới xuất hiện ở Việt Nam trong những năm trở lại đây, nhưng với tốc độ phát triển như vũ bão, Game online đã nhanh chóng vươn lên thành loại hình giải trí được giới trẻ yêu thích nhất. Những “con nghiện” game ấy thường bị xanh xao do thiếu ngủ, học lực yếu, sức khỏe kém, bị ảo tưởng...và nhiều em còn có hành vi bạo lực khi bắt chước các trò chơi trong game. Gần đây có một số game thủ bị hoang tưởng đã chết do tự sát trong tình trạng mất kiểm soát. Không chỉ game bạo lực, hiện nay đang xuất hiện nhiều game những hình ảnh nhân vật ăn mặc mát mẻ, “nghèo nàn”. Nếu giới trẻ bắt chước theo những hành động của những nhân vật trong game, thì thử hỏi chuyện gì sẽ xảy ra ?

Không chỉ vậy, “ôm ấp” chiếc máy tính và mạng in-tơ-nét còn có những đệ tử trung thành của Yahoo. Họ lợi dụng chức năng của hệ điều hành này để ngày đêm chat chit với bạn bè, và dĩ nhiên, câu chuyện của họ chỉ đơn giản là: “ăn cơm chưa?”, “ăn rồi à